

Klassisk retorikk og kognisjon IV: *Historie og talekunst*

Hei og velkommen til videoserien om «klassisk retorikk og kognisjon!» Mitt navn er Silvio Bär, og jeg er professor i klassiske språk (gresk) ved Universitetet i Oslo. Formålet med denne videoserien er å forklare tradisjonelle konsepter innenfor klassisk retorikk (gresk og romersk) i lys av moderne kognitiv vitenskap.

I denne videoen kommer jeg til å snakke om *historie og talekunst*. – Historie og talekunst er to forskjellige ting. I antikken var historiografi (historieskrivingen) en uavhengig litterær sjanger, det var også talekunsten.

Når vi snakker om antikkens historiografi, så tenker vi på greske navn som Herodotus, Thucydides and Xenophon og romerske som Sallust, Caesar and Tacitus. (Det er selvfølgelig mange flere; jeg har bare nevnt noen av de aller viktigste).

Når vi på den andre siden tenker på antikkens talekunst, så er det ofte de ti attiske oratorene fra klassiske Athen som dukker opp, her inkluderes navn som Demosthenes, Lysias, og f.eks. Cicero, den kjente romerske oratoren og advokaten.

Men hva har historiografi og talekunst til felles? Det eksisterer to svar på dette spørsmålet, avhengig av hvilken vinkel vi ser det fra. Den ene er hvordan og hvorfor antikkens historiografer brukte taler i sine historiske tekster, og den andre er hvordan og hvorfor antikkens oratorer brukte historiske eksempler i talene sine.

La oss begynne med det første punktet: I antikkens historieskriving var det vanlig praksis å sitere taler fra historiske personer. Det mest kjente eksempelet er sannsynligvis Perikles begravelsestale i Thucydides' «Historien om Peloponneskrigen», en tale som ble holdt mot slutten av krigens første år.

I sitt berømte «Metodekapittel» poengterer Thucydides at talene han siterer ikke blir gjengitt ord for ord slik som de opprinnelig ble sagt, men kun omtrentlig, og han forklarer videre at hele poenget med å inkludere taler i et historisk arbeid var å formidle hovedideene til talene, ikke deres nøyaktige ordlyd.

Nå kan man si nye om funksjonen til slike taler, men fra et kognitivt perspektiv så er hovedpoenget at: taler i historiografi gjør presentasjonen av det historiske materiale mer livlig, mer grafisk, og mer håndgripelig.

Antikkens retoriske teori har en term for dette: 'Enargeia': 'levende'! Med denne, refererte antikkens retorikere til en teknikk som aktiverer imaginasjonen til publikum ved å trigge kroppslige opplevelser; «enargeia» skaper illusjonen av å oppleve det som blir beskrevet.

Så, når antikkens historiografer brukte taler i sine historiske gjengivelser, så gjorde de det ikke bare for kredibilitetens skyld, men også for å sette leserne sine i stand til å gjenoppleve det en historisk person en gang sa, nesten som om de var der selv.

(Jeg har produsert en ekstra video om «enargeia» i tilfelle du er interessert til å lære mer om konseptet. Men tilbake til historie og talekunst!) Hva med det andre poenget: bruken av historiske eksempler i taler?

Når vi leser talene til antikkens oratorer så kan vi ikke unngå å legge merke til at de veldig ofte refererer til historiske hendelser fra sin egen fortid. Et eksempel dukker opp i Demosthenes' berømte «Første filippiske tale», en tale der Demosthenes advarer athenerne mot kong Philip av Makedonia og hans forsøk på militær ekspansjon. Demosthenes forteller athenerne at de må forberede seg på krig mot Philip slik som de gjorde tidligere ved andre anledninger:

«Dere må presentere for Philips sinn muligheten for at dere kan komme til å slå til slik som dere gjorde ved Euboea, og før det ved Haliartus, og ganske nylig ved Thermopylae.»

Funksjonen til slike historiske eksempler blir normalt forklart som paradigmatisk. Det betyr at slike referanser fungerer som mønstergyldige eksempler.

I tillegg er det også et kognitivt aspekt involvert. Det har blitt argumentert for at det eksisterer to viktige punkter for en orator som effektivt ønsker å ta i bruk av et historisk eksempel: nyhet og framspring.

Kognitiv vitenskap har demonstrert at en historisk analogi eller sammenligning har en høy kognitiv appell når referansene er knyttet til en hendelse som publikum oppfatter som kjent. Kjennskap til en historisk hendelse oppnås når den historiske hendelsen enten oppfattes som nylig, eller framstående.

Når en historisk hendelse ligger en kort periode tilbake i tid så vil publikum oppleve den som levende, og vil derfor akseptere analogier eller prediksjoner basert på den hendelsen som troverdige. I motsetning, så kan en historisk hendelse ligge mye lenger tilbake i tid, men den kan være en del av publikums kollektive hukommelse, for eksempel så er Den andre verdenskrig fortsatt en del av vår kollektive hukommelse selv om den skjedde over 70 år siden: det er dette termen «framstående» viser til.

Og riktignok, i eksempelet fra Demosthenes «Første filippiske tale», så kan vi finne begge tilfellene: to av hendelsene som blir nevnt hadde hendt bare noen få år før den «Første filippiske tale» ble holdt (så, de var ganske nylige), mens én lå trettifem år tilbake i tid, men

var prominent i den kollektive hukommelsen til atenerne (framstående).

Kort oppsummert, vi kan slå fast at både bruken av taler i antikkens historiografi, og bruken av historiske eksempler i talekunst, kan bli forklart og bedre forstått gjennom referanser til visse kognitive faktorer. Hverken Thucydides eller Demosthenes var hjerneforskere, selvfølgelig – men de hadde en ganske god forståelse av teknikkene som var mest appellerende og effektive, og som kom til å gjøre argumentene deres mer levende og overbevisende.

© Silvio Bär, 2021

Oversatt til norsk 2024